

57/2013

Käräjäoikeuden lautamieskokoonpanon keventäminen

*oikeusministeriö
justitieministeriet*

57/2013

Käräjäoikeuden lautamieskokoonpanon keventäminen

17.10.2013

Julkaisun nimi Käräjäoikeuden lautamieskoonpanon keventäminen

Tekijä Työryhmä, puheenjohtaja Anne Hallavainio

Oikeusministeriön
julkaisu 57/2013
Mietintöjä ja lausuntoja

OSKARI numero OM 5/31/2013

ISSN-L 1798-7105
ISSN (PDF) 1798-7105
ISBN (PDF) 978-952-259-341-2

URN URN:ISBN:978-952-259-341-2
Pysyvä osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-341-2>

Asia- ja avain-
sanat Lautamies, käräjäoikeus, oikeudenkäynti

Tiivistelmä Mietinnössä ehdotetaan muutettavaksi oikeudenkäymiskaarta ja käräjäoikeuslakia. Ehdotetuilla muutoksilla kevennettäisiin käräjäoikeuden lautamieskoonpanoa ja korotettaisiin lautamiesten valintakelpoisuuden ikärajaa.

Käräjäoikeus ratkaisee lautamieskoonpanossa vain rikosasioita. Mietinnössä ehdotetaan, että käräjäoikeus olisi lautamieskoonpanossa päätösvaltainen, kun käräjäoikeudessa on puheenjohtaja ja kaksi lautamiestä. Erikseen säädetyin edellytyksin kokoonpanoa voitaisiin vahvistaa siten, että siinä voisi olla kolmas lautamies. Jos lautamiehelle tulisi este pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen, käräjäoikeus olisi päätösvaltainen, kun lautamiehiä on vähintään yksi.

Lautamieheksi ei voitaisi valita henkilöä, joka on täyttänyt 65 vuotta.

17.10.2013

Publikationens titel	Införande av lättare nämndemannasammansättningar i tingsrätten
Författare	Arbetsgrup, ordförande Anne Hallavainio
Justitieministeriets publikation	57/2013 Betänkanden och utlåtaden
OSKARI nummer	OM 5/31/2013
ISSN-L	1798-7105
ISSN (PDF)	1798-7105
ISBN (PDF)	978-952-259-341-2
URN	URN:ISBN:978-952-259-341-2
Permanent adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-341-2
Sak- och nyckelord	Nämndeman, tingsrätt, rättegång
Referat	<p>I betänkandet förslås att rättegångsbalken och tingsrättslagen ändras. Genom de föreslagna ändringarna ska antalet nämndemän minska med en i de olika nämndemannasammansättningarna i tingsrätten och åldersgränsen för nämndemän höjas.</p> <p>Nämndemannasammansättningar används i tingsrätten enbart i brottmål. I betänkandet föreslås att tingsrätten ska vara domför i en nämndemannasammansättning med ordföranden och två nämndemän. Sammansättningen ska kunna förstärkas med ytterligare en nämndeman under vissa förutsättningar om vilka föreskrivs särskilt. Om en nämndeman får förhinder efter det att huvudförhandlingen har inletts, ska tingsrätten enligt förslaget vara domför med minst en nämndeman.</p> <p>En person som har fyllt 65 år ska inte kunna väljas till nämndeman.</p>

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 20 päivänä elokuuta työryhmän valmistelemaan käräjäoikeuden lautamieskokoontamiseksi koskevien säädösten uudistamista.

Oikeudenhoidon uudistamisohjelmaa valmistellut neuvottelukunta on mietinnössään ehdottanut muun muassa, että käräjäoikeuden kokoonpanossa vähennetään lautamiesten lukumäärää. Kokoonpano olisi päätösvaltainen, kun siihen kuuluu puheenjohtaja ja kaksi lautamiestä tai kaksi lainoppinutta jäsentä ja kolme lautamiestä.

Työryhmän tehtävänä oli valmistella lainsäädäntömuutokset oikeudenhoidon uudistamisohjelmassa esitetyllä tavalla. Lisäksi tehtävänä oli turvata käräjäoikeuden päätösvaltaisuus, jos lautamiehelle tulee este pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen. Työryhmän toimeksianto täydennettiin myöhemmin siten, että tehtävänä oli lisäksi valmistella muutos, jonka mukaan lautamieheksi ei voitaisi valita henkilöä, joka on täyttänyt 65 vuotta.

Työryhmän toimikausi oli 20.8. – 18.10.2013. Työryhmä kokoontui kaksi kertaa.

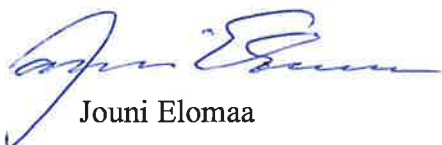
Työryhmän puheenjohtajana toimi hallitusneuvos Anne Hallavainio (oikeusministeriön oikeushallinto-osasto). Jäseninä olivat laamanni Tuomas Nurmi (Päijät-Hämeen käräjäoikeus), toimistosiihteri Pirkko Nissilä (Helsingin käräjäoikeus) ja lautamies Jouni Elomaa (Suomen maallikkotuomarit ry). Työryhmän puheenjohtaja toimi myös työryhmän sihteerinä.

Saatuaan työnsä valmiiksi työryhmä kunnioittavasti luovuttaa mietintönsä oikeusministeriölle.

Helsingissä 17 päivänä lokakuuta 2013

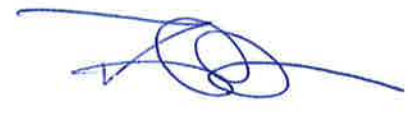
Anne Hallavainio

Jouni Elomaa

Pirkko Nissilä

Tuomas Nurmi

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	10
YLEISPERUSTELUT	11
1 Johdanto	11
2 Nykytila	13
2.1 Oikeudenkäymiskaari	13
2.1.1 Lainsäädäntö ja käytäntö	13
2.2 Käräjäoikeuslaki	14
2.2.1 Lautamiesten lukumäärä ja osallistuminen istuntokäsittelyihin	15
2.2.2 Kansainvälinen vertailu	16
2.3 Nykytilan arviointi	18
3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	19
3.1 Oikeudenkäymiskaari	19
3.2 Käräjäoikeuslaki	19
4 Esityksen taloudelliset vaikutukset	20
5 Asian valmistelu	20
6 Riippuvuus muista esityksistä	20
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	21
7 Lakiehdotusten perustelut	21
7.1 Oikeudenkäymiskaari	21
7.2 Käräjäoikeuslaki	22
8 Voimaantulo	23
9 Suhde perustuslakiin ja säätämisympäristö	23
LAKIEHDOTUKSET	24

**Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi
oikeudenkäymiskaaren 2 luvun ja
käräjäoikeuslain 6 §:n muuttamisesta**

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi oikeudenkäymiskaaren 2 lukua sekä käräjäoikeuslain 6 §:n 2 momenttia. Ehdotetuilla muutoksilla kevennettäisiin käräjäoikeuden lautamieskoonpanoa ja korotettaisiin lautamiesten valintakelpoisuuden ikäraja.

Esityksessä ehdotetaan, että käräjäoikeus olisi lautamieskoonpanossa päätösvaltainen, kun käräjäoikeudessa on puheenjohtaja ja kaksi lautamiestä. Erikseen säädetyin edellytyksin kokoonpanoa voitaisiin vahvistaa siten, että siinä voisi olla kolmas lautamies. Ehdotuksen mukaan, jos lautamiehelle olisi tullut este pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen, käräjäoikeus olisi päätösvaltainen, kun lautamiehiä on vähintään yksi.

Lautamieheksi ei voitaisi valita henkilöä, joka on täyttänyt 65 vuotta.

Lait ehdotetaan tuleviksi voimaan 1 päivänä toukokuuta 2014.

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Alioikeuksien uudistaminen käräjäoikeuksiksi vuonna 1993 toteutettiin useilla eri lain-säädäntöhankkeilla. Ennen uudistusta alioikeudet olivat joko kihlakunnanoikeuksia tai raastuvanoikeuksia. Kihlakunnanoikeus oli tuomionvoipa, kun siihen kuului lakimies-puheenjohtajan lisäksi vähintään viisi ja enintään seitsemän lautamiestä, joilla oli kollektiivinen äänioikeus. Raastuvanoikeuden jäseniä puolestaan olivat pormestari, joka oli päällikkötuomari, sekä neuvosmiehet, jotka olivat oikeusneuvosmiehiä tai kunnallis-neuvosmiehiä. Kunnallisneuvosmiehiltä ei edellytetty oikeustieteellistä tutkintoa. He olivat raastuvanoikeuden vakituisia jäseniä ja heillä oli yksilöllinen äänioikeus. Alioi-keusuudistuksessa lautamiesjärjestelmä ulotettiin kaikkiin käräjäoikeuksiin, lautamies-ten määrää kokoonpanoissa vähennettiin ja lautamiehet saivat yksilöllisen äänioikeuden.

Maaoukeudet, jotka olivat aiemmin itsenäisiä erityistuomioistuimia, liitettiin käräjäoi-keuksiin 1.3.2001. Maaoukeuksina toimii nykyään kahdeksan käräjäoikeutta ja käräjäoi-keuden maaoukeusasioita käsittelevää kokoonpanoa kutsutaan maaoukeudeksi. Kiinteis-tönmuodostamislain 243 §:n mukaan maaoukeudessa on puheenjohtajana käräjäoi-keuden lainoppinut jäsen sekä muina jäseninä maaoukeusinsinööri ja kaksi lautamiestä. Jos lautamiehelle tulee este pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen, maaoukeus on päätösvaltai-nen, kun lautamiehiä on yksi. Maaoukeuden kokoonpanoa koskevia säännöksiä ei tällä esityksellä ehdoteta muutettavaksi.

Valtioneuvoston 20.6.2001 asettama tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea, jonka tehtävänä oli laatia selvitys tuomioistuinlaitoksen kehittämissinjoista, on 28.11.2003 an-tamassaan mietinnössä (OM 2003:3) tarkastellut laajasti lautamiesjärjestelmän kehittä-mistä. Komitea näki kehittämistarpeita erityisesti lautamiesjärjestelmän käytön laajuu-nessa, lautamiesten valintamenettelyssä sekä äänestysäännöissä. Komitea, joka edellä sanotusta mietinnöstä tarkemmin ilmenevällä tavalla asetti lautamiesjärjestelmän tavoit-teiksi luottamuksen ylläpitämisen tuomioistuinlaitokseen, tuomitsemistoiminnan val-vonnan ja tuomioistuinlaitoksen avoimuuden, katsoi, ettei lautamiesten osallistuminen rikosasioiden käsittelyyn ollut silloisessa laajuudessa välttämätöntä. Komitea ei kuiten-kaan ottanut kantaa lautamiesten lukumäärään käräjäoikeuden ratkaisukokoonpanossa.

Viimeisin käräjäoikeuden päätösvaltaisuutta koskeva säännösten muutos on tullut voi-maan vuoden 2009 alussa. Tuolloin oikeudenkäymiskaaren ja eräiden siihen liittyvien

lakien muutoksilla rajattiin lautamieskokoonpanon käyttö vakavimpiin rikosasioihin. Ne on asian laadun tai muun erityisen syyn vuoksi mahdollista ratkaista myös kolmen lainoppineen jäsenen kokoonpanossa. Hallituksen esityksen (HE 85/2008) johdosta antamassaan mietinnössä (LaVM 11/2008) lakivaliokunta katsoi olevan tärkeää, että käräjäoikeudet voivat kohdentaa paitsi ammattituomareiden myös lautamiesten voimavarat mahdollisimman tarkoituksenmukaisella tavalla. Lakivaliokunta edellytti myös, että oikeusministeriö seuraa uudistuksen toimivuutta ja vaikutuksia muun muassa lautamieskokoonpanon käyttöalan ja muutoksenhaun kannalta.

Oikeusministeriö asetti 1.6.2012 neuvottelukunnan valmistelemaan ehdotukset pitkän aikavälin oikeusturvaohjelmaksi ja valtioneuvoston kehyspäättöksen edellyttämäksi sopeuttamisohjelmaksi. Neuvottelukunta antoi 13.3.2013 mietintönsä, joka sisältää useita kymmeniä erilaisia kehittämissuhteita. Niiden lähtökohtana on työn vähentäminen tuomioistuimissa ja muissa oikeuslaitoksen yksiköissä oikeusturvaa vaarantamatta. Neuvottelukunnan tavoitteena oli löytää kullekin asialle juuri siihen sopiva käsittelyketju, koska liian mutkikkaat menettelyt tekevät oikeusturvan saamisesta asiakkaalle hidasta ja yhteiskunnalle kallista. Yhtenä kehittämissuhteena neuvottelukunta esitti, että käräjäoikeuksien ratkaisukokoonpanoihin osallistuvien lautamiesten määrää vähennetään. Hallituksen esitys on valmisteltu neuvottelukunnan ehdotusten mukaisesti. Samalla tarkistetaan lautamiesten valintakelpoisuuden yläikärajaa.

2 Nykytila

2.1 Oikeudenkäymiskaari

2.1.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

Yleisten tuomioistuinten päätösvaltaisuudesta säädetään oikeudenkäymiskaaren 2 luvussa. Muussa kuin rikosasiassa käräjäoikeus on päätösvaltainen, kun siinä on kolme lainoppinutta jäsentä.

Luvun 1 §:n 1 momentin mukaan käräjäoikeus on rikosasiassa päätösvaltainen, kun tuomioistuimessa on puheenjohtaja ja kolme lautamiestä. Käräjäoikeus on 1 §:n 2 momentin mukaan päätösvaltainen rikosasiassa myös kolmen lainoppineen jäsenen kokoonpanossa, jos sitä asian laadun tai muun erityisen syyn vuoksi on pidettävä perusteltuna.

Luvun 2 §:n mukaan käräjäoikeuden 1 §:n 1 momentissa mainittua kokoonpanoa voidaan vahvistaa toisella lainoppineella jäsenellä, jos sitä asian laajuuden tai muun erityisen syyn vuoksi on pidettävä perusteltuna. Samoin edellytyksin käräjäoikeudessa voi olla neljäs lautamies.

Luvun 3 a §:ssä säädetään tilanteesta, jossa kokoonpanon jäsenelle on tullut este pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen. Pykälän 1 momentin mukaan, jos lautamiehelle on tullut este pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen, käräjäoikeus on päätösvaltainen, kun lautamiehiä on vähintään kaksi. Pykälän 2 momentissa on vastaava säännös kolmen tuomarin kokoonpanon osalta.

Yksi tuomari voi ratkaista rikosasian, jos mistään syytteessä tarkoitettusta yksittäisestä rikoksesta ei syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin vankeutta enintään kaksi vuotta tai jos syytteessä tarkoitettu yksittäinen rikos on virkamiehen väkivaltainen vastustaminen, törkeä varkaus, törkeä kavallus, törkeä moottoriajoneuvon käyttövarkaus, törkeä kätkemisrikos, törkeä vahingonteko, törkeä petos, törkeä maksuvälinepetos tai jonkin edellä mainitun rikoksen rangaistava yritys. Yksi tuomari voi ratkaista rikosasian myös silloin, kun se ratkaistaan kirjallisessa menettelyssä. Lisäksi rikosasioita voivat käräjäoikeudessa ratkaista käräjäviskaalit ja tuomioistuinharjoittelua suorittavat käräjänotaarit. Heidän toimivallastaan säädetään käräjäoikeuslaissa. Käräjänotaaria ei saa määrätä käsittelemään yksin tai käräjäoikeuden puheenjohtajana asiaa, jota laatunsa tai laajuutensa puolesta on pidettävä vaikeana ratkaista.

Tilastojen mukaan käräjäoikeudet ratkaisivat yhteensä 61 477 rikosasiaa vuonna 2009, 59 607 asiaa vuonna 2010, 59 886 asiaa vuonna 2011 ja 58 904 asiaa vuonna 2012. Näistä yhden tuomarin ja kolmen lautamiehen kokoonpanossa ratkaistiin 4 589 asiaa vuonna 2009, 3 858 asiaa vuonna 2010, 3 593 asiaa vuonna 2011 ja 3 523 asiaa vuonna 2012.

Oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 2 §:n 1 momentin mukaista vahvennettua lautamieskokoonpanoa on käytetty vain vähän. Säännös mahdollistaa erilaisia ratkaisukokoonpanoja. Kokoonpanoon voi sen nojalla nykyisellään kuulua yksi tuomari ja neljä lautamiestä, kaksi tuomaria ja kolme lautamiestä, tai kaksi tuomaria ja neljä lautamiestä. Tilastoissa näitä vaihtoehtoja ei eritellä erikseen. Tilastojen mukaan vahvennetussa lautamieskokoonpanossa ratkaistiin 37 asiaa vuonna 2009, 33 asiaa vuonna 2010, 22 asiaa vuonna 2011 ja 34 asiaa vuonna 2012. Vahvennetun lautamieskokoonpanon käyttö on siis hyvin vähäistä.

Kolmen tuomarin kokoonpanossa rikosasioita on ratkaistu varsin vähän, mutta määrä on ollut kasvussa. Kun vuonna 2009 vain yksi rikosasia ratkaistiin kolmen tuomarin kokoonpanossa, vuonna 2010 lukumäärä oli 36. Vuonna 2011 kolmen tuomarin kokoonpanossa ratkaistiin 55 rikosasiaa ja seuraavana vuonna 94 rikosasiaa.

Valtaosa käräjäoikeuksissa ratkaistavista rikosasioista on sellaisia, jotka voidaan ratkaista yhden tuomarin kokoonpanossa joko istuntokäsittelyssä tai kirjallisessa menettelyssä. Yksi tuomari ratkaisi 33 498 rikosasiaa vuonna 2009, 33 620 rikosasiaa vuonna 2010, 37 351 rikosasiaa vuonna 2011 ja 30 842 rikosasiaa vuonna 2012. Lisäksi rikosasioita ratkaisivat käräjäviskaalit ja käräjänotaarit.

Vuoden 2009 alussa voimaan tulleilla muutoksilla ei ole ollut mainittavaa vaikutusta rikosasioiden muutoksenhakualttiuteen. Käräjäoikeuksien ratkaisemista rikosasioista runsaasta 10 prosentista haetaan muutosta. Vuosina 2009–2012 hovioikeuksiin tehdyistä valituksista rikosasioiden osuus on ollut noin kaksi kolmasosaa kaikista valituksista.

2.2 Käräjäoikeuslaki

Lautamiesten kelpoisuusvaatimuksista säädetään käräjäoikeuslaissa. Lain 6 §:n 2 momentissa säädetään, että lautamieheksi ei saa valita henkilöä, joka on alle 25-vuotias tai joka on täyttänyt 63 vuotta.

2.2.1 Lautamiesten lukumäärä ja osallistuminen istuntokäsittelyihin

Vuoden 2013 alussa alkaneelle neljän vuoden toimikaudelle on valittu yhteensä noin 1.700 lautamiestä. Esimerkiksi Helsingin käräjäoikeudessa, joka on maan suurin, toimii 2013 alkaneella kaudella 300 lautamiestä. Käräjäoikeusasetuksen mukaan lautamiesten istuntojärjestys tulee vahvistaa siten, että kukin lautamies on pääsäännön mukaan istunnossa 12 päivänä kalenterivuodessa. Lautamies, joka on kalenterivuoden aikana ollut mukana istunnossa useampana kuin 24 päivänä, ei sinä kalenterivuonna enää saa osallistua istuntoon, ellei ole kysymys saman asian käsittelyn jatkamisesta.

Helsingin käräjäoikeudessa on vuosina 2009–2012 järjestetty vuosittain noin tuhat lautamiesistuntoa. Yhtä asiaa varten on voitu järjestää useampia kuin yksi istunto ja yhdessä istunnossa on voitu käsitellä useampia kuin yksi asia. Esimerkiksi vuonna 2012 lautamieskokoonpanossa, jossa oli lainoppinut puheenjohtaja ja kolme lautamiestä, käsiteltiin 671 asiaa. Vahvennetussa lautamieskokoonpanossa Helsingin käräjäoikeus käsiteli sanottuna vuonna 8 asiaa. Lautamieskokoonpanossa käsitellyistä asioista 120 asiaa oli rikosnimikkeeltään joko törkeä pahoinpitely, pahoinpitely tai näiden yritys. Seuraavaksi yleisimpiä lautamieskokoonpanossa käsiteltyjä rikosasioita olivat törkeä ryöstö, ryöstö tai näiden yritys, törkeä huumausainerikos tai huumausainerikos, törkeä kirjanpitorikos tai kirjanpitorikos sekä törkeä rattijuopumus tai rattijuopumus. Lautamieskokoonpanoissa tehdyistä ratkaisuksista noin 1,5 prosentissa äänestettiin.

Vuonna 2012 Helsingin käräjäoikeus käsiteli lautamieskokoonpanossa 101 rikosasiaa, joissa pääkäsittelyn kesto oli vähintään kaksi päivää. Näistä 14 asiassa lautamiehelle tuli este pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen. Vastaavasti vuonna 2011 Helsingin käräjäoikeus käsiteli lautamieskokoonpanossa 108 asiaa, joissa pääkäsittelyn kesto oli vähintään kaksi päivää. Näistä 17 asiassa lautamiehelle tuli este pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen. Asioita, joissa lautamiehelle tulee este pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen, voidaan siten arvioida olevan vuosittain melko vähän.

Esimerkiksi Helsingin käräjäoikeudessa lautamieshallintoa hoitaa yksi henkilö. Käräjäoikeus on arvioinut, että lautamieskokoonpanojen keventäminen yhdellä lautamiehellä vähentäisi lautamieshallinnon työtä noin 25 prosentilla. Helsingin käräjäoikeus lähettää kuukauden 15. päivänä lautamiehille kirjallisen istuntokutsun seuraavalle kuukaudelle. Vuonna 2012 Helsingin käräjäoikeudessa pääkäsittelyyn kutsutut lautamiehet peruuttivat osallistumisensa istuntoon 707 kertaa. Vuonna 2011 vastaava luku oli 805 peruutusta. Vuonna 2010 peruutuksia oli 639. Yleisin syy peruutukseen oli lautamiehen työeste tai -matka. Tästä oli kysymys lähes puolessa tapauksista. Kyseisinä vuosina tapauksia, joissa lautamies jäi estettä ilmoittamatta saapumatta istuntoon, oli Helsingin käräjäoikeudessa vuosittain noin kolmekymmentä.

2.2.2 Kansainvälinen vertailu

Ruotsi

Ruotsissa työryhmä on 25.6.2013 luovuttanut lautamiesjärjestelmää koskevan mietinnön SOU 2013:49. (Nämndemannauppdraget – breddad rekrytering och kvalificerad medverkan). Voimassa olevan lain mukaan ensimmäisessä oikeusasteessa rikosasiat ratkaistaan pääsääntöisesti kokoonpanossa, johon kuuluu lainoppinut tuomari ja kolme lautamiestä. Jos syytä on, kokoonpanoa voidaan vahvistaa toisella lainoppineella tuomarilla ja yhdellä lautamiehellä. Mietinnössä ehdotetaan kokoonpanon keventämistä siten, että lautamiesten lukumäärä alenisi kahteen ja vahvennetussa kokoonpanossa vastaavasti kolmeen. Ruotsissa esitetään laajennettavaksi myös yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalaa. Kun nykyään yksi tuomari voi ratkaista asian, josta seuraamuksena voi olla enintään kuusi kuukautta vankeutta, ehdotuksen mukaan yksi tuomari voisi ratkaista asian, josta seuraamuksena voi olla enintään kaksi vuotta vankeutta.

Norja

Norjassa rikosasiat ratkaistaan ensimmäisessä oikeusasteessa pääsääntöisesti kokoonpanossa, johon kuuluu yksi lainoppinut tuomari ja kaksi lautamiestä. Erityisen laajoissa asioissa kokoonpanoon voi kuulua kaksi lainoppinutta tuomaria ja kolme lautamiestä. Rikosasiat, joissa seuraamuksena voi olla sakko tai enintään vuosi vankeutta, voi ratkaista yksi tuomari.

Tanska

Tanskassa rikosasiat ratkaistaan ensimmäisessä oikeusasteessa lautamieskokoonpanossa pääsääntöisesti silloin, kun rikoksesta tuomitaan ankarampi rangaistus kuin sakko tai asia on muutoin erityisen merkittävä vastaajan kannalta tai se herättää muutoin erityistä yleistä mielenkiintoa. Muutoin rikosasian voi ratkaista yksi tuomari. Tavallisesti lautamieskokoonpanoon kuuluu yksi lainoppinut tuomari ja kaksi lautamiestä. Mikäli kysymys on talousrikosasiasta tai sen käsittelystä ennakoitaan kestoiltaan pitkää, ratkaisukokoonpanoon voi kuulua toinen lainoppinut tuomari ja kolmas lautamies.

Saksa

Lautamiehiä vastaavat maallikkotuomarit osallistuvat rikosasioiden lainkäyttöön ensimmäisen asteen paikallisissa tuomioistuimissa (Amtsgericht). Rikosasiat, joista odotettavissa oleva rangaistus on vähemmän kuin kaksi vuotta vankeutta, voi ratkaista yksi lainoppinut tuomari. Teot, joista voi seurata vankeutta kahdesta neljään vuotta, ratkaistaan yhden lainoppineen ja kahden maallikkotuomarin kokoonpanossa. Syyttäjän pyynnöstä laajan rikosasian käsittelyyn voi osallistua toinenkin lainoppinut tuomari.

Rikosasiat, joista voi seurata yli neljän vuoden vankeusrangaistus, ratkaistaan ensimmäisenä asteena alueellisessa tuomioistuimessa (Landgericht), jossa ratkaisukokoonpanon muodostavat kaksi tai kolme lainoppinutta tuomaria ja kaksi maallikotuomaria.

Alankomaat

Alankomaissa tuomarit ovat lainoppineita. Lautamies- tai juryjärjestelmää ei ole. Ratkaisukokoonpanoon kuuluu pääsääntöisesti yksi tai kolme tuomaria. Kolmen tuomarin kokoonpanoa käytetään, kun kyse on vakavista rikoksista tai asia on muutoin monimutkainen. Rikosasiat, joista tuomitaan enintään yhden vuoden vankeusrangaistus, voi ratkaista yksi tuomari. Samoin useimmat talousrikokset, ympäristörikokset ja nuorison tekemät rikokset voi käsitellä yksi tuomari.

2.3 Nykytilan arviointi

Oikeusturva on perus- ja ihmisoikeus. Kuitenkin myös oikeusturvaan käytettävissä olevat voimavarat on syytä kohdentaa mahdollisimman tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti. Esityksen tarkoituksena on oikeudenhoidon tehokkuuden parantaminen oikeusturvaa vaarantamatta. Lautamiesjärjestelmän tavoitteiden toteutumisen kannalta ei ole välttämätöntä, että lautamiesten määrä käräjäoikeuden lautamieskokoonpanoissa olisi nykytilan mukainen. Lautamieskokoonpanoja keventämällä on näin ollen mahdollista parantaa oikeudenhoidon tehokkuutta oikeusturvaa vaarantamatta. Lisäksi on huomattava, että jatkossakin olisi laissa säädetyin erityisin edellytyksin mahdollista käyttää myös sellaista käräjäoikeuden kokoonpanoa, johon kuuluu yksi tai kaksi lainoppinutta jäsentä ja kolme lautamiestä.

Oikeudenkäymiskaaren 23 luku sisältää säännökset äänestamisestä. Näitä säännöksiä ei esitetä muutettavaksi. Luvun 2 §:n mukaan, jos käräjäoikeudessa on lautamiehiä, puheenjohtajan on selostettava heille asiassa esiin tulleet kysymykset ja niihin soveltuvat säännökset. Äänestettäessä lautamiehet lausuvat mielipiteensä viimeiseksi. Lautamiesten vastuu tuomioistuimen ratkaisusta on huomattava, koska lautamiehillä on samanlainen yksilöllinen äänioikeus kuin lakimiesjäsenilläkin. Vastuu voi toteutua rikosoikeudellisena tai vahingonkorvausoikeudellisena vastuuna. Lautamieskokoonpanojen keventäminen on omiaan lisäämään yksittäisen lautamiehen vaikutusta käräjäoikeuden ratkaisuun ja vastuuta sen sisällöstä. Vaikka kolme lautamiestä saattaa käräjäoikeuden päätösneuvottelussa tuoda esiin useampia näkökantoja kuin kaksi, lautamiesten määrän väheneminen saattaa toisaalta olla omiaan kehittämään puheenjohtajan ja lautamiesten välistä vuorovaikutusta. Tällä voi puolestaan olla myönteinen vaikutus siihen, millä tavoin lautamies kokee osallistuvansa käräjäoikeuden ratkaisun muodostamiseen.

Jos käräjäoikeuden päätösneuvottelua käydään tilanteessa, jossa lautamiehiä on pääkäsittelyn alkamisen jälkeen syntyneen esteen vuoksi jäänyt kokoonpanoon vain yksi, lainoppineen jäsenen tai jäsenten kanssa eri mieltä oleva lautamies saattaa jossain tilanteessa kokea, että hänen on vaikeaa tai hankalaa ottaa ratkaisuun kantaa. Äänestysratkaisut lautamieskokoonpanoissa ovat kuitenkin nykyisellään niin vähälukuisia, ettei tällaisia tilanteita käytännössä juurikaan syntyne. Lisäksi lautamiehen on jo tehtävänsä vastaanottaessaan täytynyt ymmärtää yksilöllisen äänioikeuden merkitys ja se, että päätöksentekotilanteet saattavat olla vaativia. Lautamiesten lukumäärän väheneminen on myös omiaan korostamaan puheenjohtajan virkavelvollisuutta selostaa lautamiehelle asiassa ratkaistavat kysymykset ja niihin sovellettavat säännökset niin, että lautamies pystyy itsenäisesti muodostamaan perustellun kantansa.

Lautamiesten valintakelpoisuuden yläikärajan korottamista on pidetty tarkoituksenmukaisena, koska käräjäoikeuden lainoppineet jäsenet voivat jatkaa virassaan valtion virkamieslain 7 luvun 35 §:n mukaiseen virkamiesten yleiseen eroamisikään, joka on 68 vuotta, saakka. Lautamieskään ei kuitenkaan voisi jatkaa tehtävässään enää 68 vuotta täytettyään, koska kysymys ei ole kunnallisesta luottamustehtävästä vaan tuomarin valan käyttämisestä.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Oikeudenkäymiskaari

2 luvun 1 §. Pykälässä säädettyä käräjäoikeuden lautamieskokoonpanoa kevennettäisiin yhdellä lautamiehellä. Käräjäoikeus olisi päätösvaltainen rikosasiassa, kun tuomioistuimessa on puheenjohtaja ja kaksi lautamiestä.

2 luvun 2 §. Pykälässä säädettyä käräjäoikeuden vahvennettua lautamieskokoonpanoa kevennettäisiin samoin yhdellä lautamiehellä. Asian laajuuden tai muun erityisen syyn vuoksi lautamieskokoonpanoa voitaisiin vahvistaa toisella lainoppineella jäsenellä tai kolmannelle lautamiehelle taikka molemmilla.

2 luvun 3 a §. Pykälä on säädetty käräjäoikeuden päätösvaltaisuuden turvaamiseksi tilanteissa, joissa kokoonpanon jäsenelle tulee este pääkäsitteilyn aloittamisen jälkeen. Pykälän 1 momentti koskee lautamieskokoonpanoa ja 2 momentti kolmen lainoppineen jäsenen kokoonpanoa. Koska käräjäoikeuden päätösvaltaisuus ja asianosaisen oikeus saada oikeussuojaa kohtuullisessa ajassa on turvattava myös lautamieskokoonpanojen keventämisen jälkeen, ehdotetaan 1 momentissa säädettäväksi, että esteen ilmaannuttua pääkäsitteilyn aloittamisen jälkeen käräjäoikeus säilyisi päätösvaltaisena, kun lautamiehiä on vähintään yksi.

3.2 Käräjäoikeuslaki

Käräjäoikeuslain 6 §:n 2 momentissa säädetään lautamiehen valintakelpoisuuden ikärajoista. Alaikärajaa ei esitetä muutettavaksi. Ehdotuksen mukaan vastaisuudessa voitaisiin lautamieheksi valita henkilö, joka on täyttänyt 25, mutta ei 65 vuotta. Lautamies, joka on käräjäoikeuden täysivaltainen jäsen kaikissa niissä jutuissa, joiden käsittelyyn hän osallistuu, olisi kuitenkin lainoppineen tuomarin tavoin velvollinen eroamaan tehtävästään täyttäessään 68 vuotta.

Käräjäoikeuslain 7 §:n 3 momentin säännöstä siitä, että kunnasta valittavien lautamiesten tulee mahdollisimman tasapuolisesti edustaa kunnan väestön ikä-, elinkeino-, sukupuoli- ja kielijakaumaa, ei esitetä muutettavaksi. Käräjäoikeusasetuksen 16 §:n mukaan lautamiehen tehtävän tultua toimikauden aikana avoimeksi laamannin on ilmoitettava siitä asianomaiselle kunnalle uuden lautamiehen valitsemiseksi jäljellä olevaksi toimikaudeksi.

4 Esityksen taloudelliset vaikutukset

Käräjäoikeuden ratkaisukokoonpanoon osallistuvien lautamiesten määrän vähentyessä yhdellä voidaan lautamieskustannusten arvioida vähenevän noin kolmanneksella. Tämä tarkoittaisi noin 700 000 euron vuotuista vähennystä lautamieskustannuksiin.

Uudistuksen voidaan lisäksi arvioida säästävän jonkin verran työtä myös käräjäoikeuksissa, joissa istuntokokoonpanoihin liittyvä järjestelytyö vähenee. Työtä säästyy jonkin verran myös Valtion talous- ja henkilöstöhallinnon palvelukeskuksessa (Palkeet), joka huolehtii palkkioiden maksusta.

Lautamiesten valintakelpoisuutta koskevan yläikärajan korottamisella ei arvioida olevan juurikaan taloudellisia vaikutuksia. Mikäli toimikautensa lopulla virkamiesten yleisen eroamisiän saavuttavan lautamiehen tilalle jouduttaisiin toimikauden loppuajaksi valitsemaan uusi lautamies, tästä aiheutuisi ylimääräistä hallinnollista työtä. Koska kunnasta valittavien lautamiesten tulee jatkossakin mahdollisimman tasapuolisesti edustaa kunnan väestön ikä-, elinkeino-, sukupuoli- ja kielijakaumaa, toimikauden aikana yleisen eroamisiän saavuttavien lautamiesten määrän voidaan kuitenkin arvioida pysyvän niin pienenä, ettei vaihdoksista aiheutuvan hallinnollisen lisätyön määrää voida pitää merkittävänä.

5 Asian valmistelu

Esitys on valmisteltu oikeusministeriön asettamassa työryhmässä, johon on kuulunut edustus oikeusministeriöstä, käräjäoikeuksista sekä Suomen Maallikkotuomarit ry:stä.

6 Riippuvuus muista esityksistä

Esityksen taustana on oikeudenhoidon uudistamisohjelmaa valmistelleen neuvottelukunnan mietintö.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

7 Lakiehdotusten perustelut

7.1 Oikeudenkäymiskaari

2 luku Päätösvaltaisuudesta

1 §. Pykälässä säädetään käräjäoikeuden kokoonpanoista rikosasioissa. 1 momentissa säädettäisiin, että käräjäoikeus on päätösvaltainen rikosasiassa, kun tuomioistuimessa on puheenjohtaja ja kaksi lautamiestä.

2 §. Pykälässä säädetään käräjäoikeuden lautamieskokoonpanon vahvistamisesta. Asian laajuuden tai muun erityisen syyn vuoksi lautamieskokoonpanoon voitaisiin ottaa toinen lainoppinut jäsen tai kolmas lautamies taikka molemmat.

3 a §. Pykälän 1 momentissa säädetään käräjäoikeuden päätösvaltaisuuden säilymisestä tilanteessa, jossa lautamiehelle on tullut este pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen. Säännös on tarkoitettu pääkäsittelyjen turvaamiseksi. Koska luvun 1 ja 2 pykälää ehdotetaan muutettavaksi, on tätä lainkohtaa syytä muuttaa vastaavasti. Käräjäoikeus olisi päätösvaltainen, kun lautamiehiä on vähintään yksi, mikäli lautamiehelle on tullut este pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen.

Ehdotettu oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 2 § mahdollistaisi sen, että kokoonpanoon voi kuulua kaksi lainoppinutta jäsentä ja kaksi lautamiestä. Mikäli tällaisessa kokoonpanossa yhdelle lautamiehistä tulisi este pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen, päätösneuvottelussa olisi käsillä tilanne, jossa asiaa on ratkaisemassa kaksi lainoppinutta jäsentä ja yksi lautamies. Vastaava tilanne saattaisi syntyä, jos pääkäsittelyn aloittaisi kahden lainoppineen jäsenen ja kolmen lautamiehen muodostama kokoonpano, jonka lautamiehistä kahdelle tulisi este pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen. Ellei käräjäoikeus tällöin olisi päätösvaltainen yhdellä lautamiesjäsenellä, pääkäsittely jouduttaisiin toimittamaan uudelleen. Tämä olisi erityisen ongelmallista silloin, kun pääkäsittelyyn olisi kulunut runsaasti aikaa ja sen kuluessa olisi kuultu lukuisia henkilöitä. Ruotsalaisessa mietinnössä Nämndemannaupdraget (SOU 2013:49) on tällaisen tilanteen varalta päädytty ehdottamaan, että lainoppineet jäsenet eivät voisi muodostaa lautamieskokoonpanon enemmistöä.

Tätä ehdotusta valmisteltaessa on otettu huomioon vahvennetussa lautamieskokoonpanossa vuosina 2009–2012 käsiteltyjen asioiden vähäinen määrä ja arvioitu, että tilanne, jossa lautamiesjäseniä olisi käräjäoikeuden päätösneuvottelussa yksi ja lainoppineita jäseniä kaksi, on teoriassa mahdollinen mutta hyvin epätodennäköinen. Mikäli tällainen tilanne kuitenkin syntyisi, asianosaisten oikeus saada asiansa käsiteltyä kohtuullisessa ajassa ja kohtuullisin kustannuksin on kuitenkin merkityksellisempää kuin lautamiesjäsenen jääminen kokoonpanossa vähemmistöön. Lautamieskokoonpanossa ei ole kysymys lainoppineen jäsenen ja maallikkojäsenen välillä vallitsevasta vastakkainasettelusta, vaan molempien tehtävä ja velvollisuus on kokoonpanon jäsenenä ratkaista käsiteltävänä oleva asia lain ja oikeuskäytännön mukaisesti. Koska Euroopan ihmisoikeussopimuksella turvataan asianosaisten oikeutta saada asiansa ratkaistuksi kohtuullisessa ajassa ja vahvennetun lautamieskokoonpanon käyttämisen tarkoitus voi alun alkaenkin olla juuri pääkäsittelyn turvaaminen, velvollisuus aloittaa pääkäsittely uudelleen olisi asianosaisten kannalta kohtuuton ja ylimääräisiä kustannuksia aiheuttava vaihtoehto. Ehdotusta harkittaessa on lisäksi otettu huomioon, että äänestysratkaisut lautamieskokoonpanoissa ovat ylipäätään harvinaisia.

7.2 Käräjäoikeuslaki

6 §. Pykälän 2 momentissa säädetään lautamiehen valintakelpoisuuden ikärajoista. Alaikärajaa ei esitetä muutettavaksi. Ehdotuksen mukaan vastaisuudessa voitaisiin lautamieheksi valita henkilö, joka on täyttänyt 25, mutta ei 65 vuotta.

Valtion virkamieslain 35 §:n mukainen virkamiesten, myös tuomareiden, yleinen eroamisikä on 68 vuotta. Virkamiehen virkasuhde päättyy ilman irtisanomista tai muuta virkasuhteen päättymistä tarkoittavaa toimenpidettä sen kuukauden päättyessä, jonka aikana virkamies saavuttaa eroamisiän. Virkamiesten yleinen eroamisikä koskee myös lautamiestä. Näin ollen lautamies, joka on valittu tehtävänsä alle 65-vuotiaana, olisi kuitenkin velvollinen jättämään tehtävänsä sen kuukauden päättyessä, jonka aikana hän täyttää 68 vuotta. Vastaava eroamisikä on nimenomaisesti säädetty hallinto-oikeuksien asiantuntijajäsenille sekä työtuomioistuimen jäsenille ja varajäsenille. Vakuutusoiden lääkärijäsenten ja muiden sivutoimimisten jäsenten osalta, lukuun ottamatta sotilassivustoasioita tuntevia jäseniä, on voimassa olevassa vakuutusoiden laissa säädetty 67 vuoden eroamisikä.

8 Voimaantulo

Lait ehdotetaan tuleviksi voimaan 1 päivänä toukokuuta 2014.

9 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

Perustuslain 3 §:n 3 momentin mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet, ylimpinä tuomioistuimina korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus. Perustuslain 98 §:ssä on edelleen säädetty Suomessa tuomiovaltaa käyttävistä tuomioistuimista. Ylimpiä tuomioistuimia ja valtakunnanoikeutta lukuun ottamatta perustuslaissa ei ole säännöksiä tuomioistuinten kokoonpanosta. Perustuslaissa ei siten aseteta erityisiä vaatimuksia käräjäoikeuden päätösvaltaisesta kokoonpanosta tai lautamiesten osallistumisesta käräjäoikeuden päätöksentekoon. Mainituista syistä lakiehdotukset voidaan hyväksyä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

LAKIEHDOTUKSET

1.

Laki

oikeudenkäymiskaaren 2 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti *muutetaan* oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §, 2 § ja 3a §, sellaisina kuin ne ovat laissa 811/2008, seuraavasti:

1 §

Käräjäoikeus on päätösvaltainen rikosasiasa, kun tuomioistuimessa on puheenjohtaja ja kaksi lautamiestä.

Käräjäoikeus on päätösvaltainen rikosasiasa myös kolmen lainoppineen jäsenen kokoonpanossa, jos sitä asian laadun tai muun erityisen syyn vuoksi on pidettävä perusteltuna.

2 §

Käräjäoikeuden 1 §:n 1 momentissa mainittua kokoonpanoa voidaan vahvistaa toisella

lainoppineella jäsenellä, jo sitä asian laajuuden tai muun erityisen syyn vuoksi on pidettävä perusteltuna. Samoin edellytyksin käräjäoikeudessa voi olla kolmas lautamies.

3 a §

Jos lautamiehelle on tullut este pääkäsitteilyn aloittamisen jälkeen, käräjäoikeus on päätösvaltainen, kun lautamiehiä on vähintään yksi.

Jos kolmen lainoppineen jäsenen kokoonpanossa jäsenelle on tullut este pääkäsitteilyn aloittamisen jälkeen, käräjäoikeus on päätösvaltainen, kun jäseniä on vähintään kaksi.

2.

Laki

käräjäoikeuslain 6 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan käräjäoikeuslain (581/1993) 6 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa (451/2011), seuraavasti:

6 §

—————
Lautamieheksi ei saa valita henkilöä, joka on alle 25-vuotias tai joka on täyttänyt 65 vuotta. Lautamies on velvollinen eroamaan tehtävästään täyttäessään 68 vuotta. Lautamiehenä ei saa olla henkilö, jolla on virka

yleisessä tuomioistuimessa tai rangaistuslaitoksessa taikka joka virassaan suorittaa ulosottotehtäviä, rikosten esitutkintaa taikka tullitai poliisivalvontaa, eikä myöskään syyttäjä, asianajaja taikka muu ammatikseen asianajoa harjoittava henkilö.
—————

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

ISSN-L 1798-7091
ISBN 978-952-259-341-2 (PDF)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 VALTIONEUVOSTO
www.om.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 STATSRÅDET
www.jm.fi